

beynehû ve beyne'l-elfâzi'l-muhtelife fi'l-me'âni'l-mü'telife li'bni Mâlik", *MMLA'ûr*, XLIV (1413/1993), s. 316-349; Zekeriyâ Said Ali, "et-Tefsîrû'l-kebîr li'r-Rummânî", *Âlemü'l-kütüb*, XIV/2, Riyad 1413/1993, s. 213-215; Gâzî Tuleymât, "er-Rummânî en-Nahvî fi dav'i şerhihi li-Kitâbi Sîbeyhi", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, XIX, Dübey 1997, s. 64-68; Lazlo Tüske, "Belâgatta er-Rummânî" (trc. İsmail Demir – Mustafa Kaya), *EACİFD*, XIX (2003), s. 279-298; J. Flanagan, "al-Rummânî", *EP* (İng.), VIII, 614-615.

SEDAT ŞENSOY

RUMUZ

(bk. REMİZ).

RUMÛZÎ

(رموزی)

(ö. 990/1582'den önce)

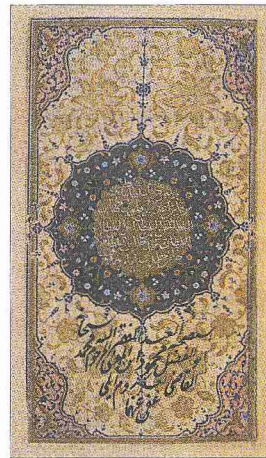
Osmanlı şairi, tarihçi.

927 (1521) yılı civarında İstanbul'da doğdu. Adı Mustafa'dır. Mustafa Âlî Efendi onu Molla Rumûzî ve Muammâyî şeklinde anar. Eserinden medrese tahsili gördüğü, Arapça ve Farsça bildiği anlaşılmaktadır. Bilinen ilk görevi başdefterdarlık vâridât kâtipliğidir. Ahdî, tezkiresinde onun Vâridâtî Mustafa Çelebi diye şöhret kazandığını belirtir. Daha sonra sipahi bölüğüne geçti. Ardından Mısır Defterdarlığı'nda muhasebeci oldu. Mısır'da üç beylerbeyi döneminde bu görevini sürdürdüktan sonra Yemen defterdarlığına getirildi. Koca Sinan Paşa tarafından Yemen isyanlarının bastırılması sırasında anlaşma sağlamak üzere 977'de (1570) İmam Mutahhar'a elçi olarak gönderildi. Muhtemelen Sinan Paşa ile birlikte Yemen'den ayrıldı ve onun yanında Tunus seferine katıldı (982/1574). 990 (1582) yılından önceki bir tarihte öldüğü anlaşılmaktadır.

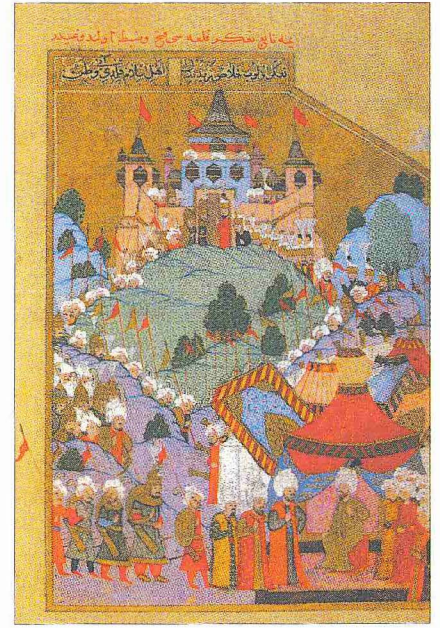
Rumûzî'nin en önemli eseri Yemen defterdarlığı sırasında yazdığı *Nâme-i Fütûh-ı Yemen*'dir (*Târîh-i Feth-i Yemen*, *Fütûh-ı Yemen*). Kitapta, Yemen valilerinin kötü idareleri yüzünden Osmanlı yönetimine karşı direnen, hatta Portekizliler'le iş birliği yapan Zeydî imamı Mutahhar'ın 974'te (1567) başlattığı isyanı bastırma görevli Mısır Beylerbeyi Sinan Paşa'nın Yemen'deki fetihleri anlatılmaktadır. Buradaki olayları yakından izleyen Rumûzî mesnevî tarzındaki eserini Sinan Paşa'nın emriyle kaleme almıştır. Yemen'de cereyan eden olayların da ilâve edildiği, Sinan Paşa'nın nezâreti altında hazırlanan eserde Zeydîler'e karşı kazanılan her zafer için bir tarih düşürülmüş ve Sinan Paşa bunla-

rı bizzat tashih etmiştir. Üç bölümden oluşan eserin 3070 beyitlik birinci bölümü başlangıçtan Sinan Paşa'nın fetihlerine kadar gelen bir Yemen tarihidir. 14.511 beyitlik ikinci bölümde Sinan Paşa'nın 976-978 (1569-1571) yılları arasında Zeydîler'e karşı Yemen'de sürdürdüğü mücadele, 3000 beyitlik üçüncü bölümde Tunus'taki Halkulvâdî Kalesi'nin İspanyollar'dan alınışı (982/1574) anlatılmaktadır. Rumûzî, Yemen'de bulunan 200'den fazla şehir ve kalenin fethini anlatırken bölgenin âdetleri, inançları, kültür seviyesi, yaşayış tarzı, iktisadî ve coğrafi durumu hakkında kendi müşahedelerine dayanan bilgiler vermiştir. Eserde Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostân* ve *Gülîstân*'ından iktibaslar bulunduğu gibi Sa'lebî'nin tefsiri, Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Mevâkıb* adıyla Türkçe'ye tercüme edilen tefsiri, Beyzâvî'nin tefsiri, Hatîb et-Tebrîzî'nin *Mişkâtü'l-meşâbih*'i ve Muhammed b. Ali el-Kaffâl'in *Cevâmî'u'l-kelîm*'inden yararlanılmıştır. Yemen'in fethinden dönüştü Mekke'de Kutbüddin el-Mekkî ile görüşen Sinan Paşa eserin bir nüshasını ona vererek mensur bir Yemen tarihi yazmasını istemiş, bunun üzerine Mekki, *el-Berku'l-Yemânî fi'l-fethi'l-'Osmanî* adlı eserini kaleme almıştır.

Nâme-i Fütûh-ı Yemen'in bilinen yazma nüshaları Topkapı Sarayı Müzesi (Revân Köşkü, nr. 1297), Süleymaniye (Damad İbrâhim Paşa, nr. 33), İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 6045) ve Millet (Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 1311) kütüphanelerinin yanı sıra İsmail E. Erünsal'ın özel kütüphanesinde bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshasının minyatürleri araştırmalara konu olmuştur (Fehmi Edhem Karatay – Ivan Stchoukine, *Les manuscrits orientaux illustrés de la bibliothèque de l'université de Stanbul*, Paris 1933, s. 11-14). Eser, Hulusi Yavuz

Rumûzî'nin *Târîh-i Feth-i Yemen* adlı eserinin unvan sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 6045)

Rumûzî'nin *Târîh-i Feth-i Yemen* adlı eserinde Ta'ker Kalesi'nin zaptını tasvir eden minyatür (İÜ Ktp., TY, nr. 6045, vr. 118^b)

tarafından "Fetihnâme-i Tûnus ve Halku'l-vâd" bölümü hariç *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi* isimle tenkitli basım halinde yayımlanmıştır (I-II, Ankara 2003). Rumûzî düşürdüğü tarihleri ve muammalarını *Muammeyât* adlı eserinde toplamıştır (Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 567; İÜ Ktp., TY, nr. 1890). Ahdî onun bu husustaki maharetini överek üç muammasını eserine almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nehrevâlî, *el-Berku'l-Yemânî fi'l-fethi'l-'Osmanî* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1387/1967, s. 12-13, ayrıca bk. tür.yer.; Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 100^a; Âlî Mustafa Efendi, *Kûnhü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 414^b vd.; *Keşfü'z-zunûn*, I, 239-240; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 237 vd.; *Osmanlı Müellifleri*, III, 101, 171, 176, 188; Filiz Öğütmen, *Târîh-i Feth-i Yemen'in Minyatürleri* (mezuniyet tezi, 1964), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü Ktp., nr. 3498; M. Götz, *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, II, 407; Zeren Akalay, *Osmanlı Tarihi ile İlgili Minyatürlü Yazmalar: Şehnâmeler ve Gazânâmeler* (doktora tezi, 1972), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi bölümü; Babinger (Üçok), s. 102; Hulusi Yavuz, *Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti: 1517-1571*, İstanbul 1984, s. 13; a.mlf., "İslâm San'atları Bakımından Rumûzî'nin Fütûh-ı Yemen'i", *MÖİFD*, sy. 4 (1986), s. 53-65; Ramazan Şeşen, "Türkiye Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Nâdir Yazmalar", *TED*, IX (1978), s. 373-404.

HULUSI YAVUZ